

Оливера Недељковић

Тијана Бежанић

Богдан Трифуновић

Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак

РАЗГЛЕДНИЦЕ У БИБЛИОТЕЦИ ЦЕЛИНИ ЈОВАНА ДАВИДОВИЋА

Сажетак

Библиотека целина Јована Давидовића, која се готово четири деценије налази у власништву Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, проглашена је 2013. године за културно добро од великог значаја. Томе је допринела и изузетно богата, вредна и тематски разноврсна колекција разгледница, дописних карата и честитки које је Давидовић (1925–1977), полиглот, библиофил и картофил, са изузетном пажњом деценијама зналачки прикупао. Њу чине 3.354 јединице ове врсте некњижне грађе, које су чачански библиотекар, с обзиром на мотиве са аверских страна, разврстали у више тематских целина: истакнуте историјске личности, државници, уметници, представници европских династија, припадници различитих друштвених покрета, знаменити догађаји из прошлости, репродукције уметничких дела и др. Најзаступљеније међу њима су топографске разгледнице штампане крајем 19. и у првој половини 20. века, које данас имају вредност аутентичних визуелних историјских извора за истраживање културне прошлости преко 130 насеља и туристичких знаменитости бивше Југославије.

У уводном делу рада предочен је теоријски осврт на појам и значај разгледнице као библиотечке грађе, као и њена сажета историја. Поред тога, указује се и на општи значај разгледнице, односно фотографије, као историјског извора. Рад се потом, на примерима из ове изузетне колекције, бави физичком и каталошком обрадом разгледница заснованом на стандарду ISBD(NBM), њиховом предметном и стручном класификацијом у узајамној библиографско-каталошкој бази података COBIB.SR, смештајем, чувањем и дигитализацијом као видом заштите и презентације овог сегмента културног наслеђа. Повећаном видљивошћу у електронском каталогу и универзалном доступношћу ове раритетне библиотечке грађе у електронском облику, отвара се обиље могућности за њено публиковање и сарадњу чачанске Библиотеке са институцијама из читавог региона.

Кључне речи: разгледница, библиотека целина, каталогизација, дигитализација, издаваштво

... писање и слање разгледница за туристу је представљало део путног ритуала. На прелому векова куповина, писање и одашиљање разгледница представљало је важан елемент колико и обилазак одређених дестинација.[...] Дужност сваког путника била је да испуни брдо разгледница, у зависности од броја рођака и пријатеља, које ће разаслати на најразличитије адресе.¹

ЗНАЧАЈ РАЗГЛЕДНИЦЕ КАО ИСТОРИЈСКОГ ИЗВОРА

Разгледница је протеклих деценија готово у потпуности изгубила значај који је као средство писане комуникације имала крајем 19. и у првој половини 20. века. Данас, у времену када је лична преписка сведена на комуникацију путем електронских порука, при чему чак и лапидарни вербални садржаји неретко бивају замењени емотиконима, обичај слања разгледница постао је права реткост. Упоредо са губитком првобитне улоге коју је разгледница остваривала, расло је интересовање колекционара и истраживача прошлости за овај драгоцени историјски документ који се најједноставније дефинише „као дописница са отвореним, свима доступним садржајем, штампаном марком и нижом поштарином“².

У раздобљу које одликује изразита доминација визуелног над текстом, низ врло обимних и ваљано утемељених истраживања које су спровели српски истраживачи по угледу на светске делтиологе, потврдио је значај разгледнице као артефакта који заузима значајно место у историји националне примењене уметности и њену вредност као историјског извора за проучавање српске културне баштине и прошлости.

Разгледница као поуздано визуелно сведочанство о ишчезлим амбијентима, срушеним грађевинама, минулим догађајима, знаменитим личностима, али и недовољно познатим природним лепотама, као **одраз свога времена**,³ има неисцрпан информативни и интерпретативни потенцијал. Као да нема области живота која није инспирисала оне који су се производњом и публиковањем овог медија бавили, тако да текстуални и ликовни елементи штампани на различитим врстама папира и различитим техникама, али и руком исписана порука на реверсној страни, представљају аутентичну грађу на којој се могу засновати разноврсна тематска истраживања. Тако су поједине колекције разгледница послужиле ауторима као грађа за радове посвећене историјату поштанског саобраћаја; политичкој пропаганди и култу личности; истраживању суодносно текста и слике; правилима кореспонденције и етикеције; цензури и аутоцензу-

1 Ромелић, Живка, Весна Душковић и Мирјана Лукић, Ми смо здраво што и вама желимо (Крушевац: Народни музеј, 2006), 41.

2 Драган Стојменовић, „Збирка разгледница Завичајног одељења Народне библиотеке Бор“, Бележница, 16 (2007): 67.

3 Vera Predović, „Razglednice kao bibliotечni materijal“, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 14, 1-2 (1983): 113.

ри; популарности одређених уметничких стилова и појединих аутора чија су дела често репродукована на аверсној страни; присуству модних трендова и укуса и бројним другим темама. Међу студијама чији су аутори дали допринос проучавању разгледница Србије, својим обимом и студиозношћу свакако се истиче публикација **Разгледнице у Србији 1895–1914** Јелене Пераћ, која заправо представља каталог репрезентативне изложбе коју је 2009. године организовао Музеј примењене уметности у Београду.⁴ Бројни други, разним поводима и у различитим местима публиковани радови, уз све чешће подухвате превасходно комерцијалног карактера (објављивање репринт издања, приређивање и издавање фото-албума, мултимедијалних издања или презентација дигитализованих збирки прикупљених разгледница), представљају добру основу за израду исцрпног библиографског пописа и писање историје разгледнице на јужнословенском и српском културно-историјском простору.

ПОСТАНАК И ЕВОЛУЦИЈА РАЗГЛЕДНИЦЕ КАО СРЕДСТВА МАСОВНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ

Настанак разгледнице као илустроване дописне карте утврђених димензија 9x14 cm, која се поштом шаље без коверта, тј. „поштанске карте која на једној страни носи визуелну представу“⁵, у литератури из филокартије⁶ или дел-

-
- 4 Важније студије које се баве овим предметом су: Адам Стошић, Крушевац на старим разгледницама (Друштво за неговање историјских и уметничких вредности, 1982); Градимир Ж. Луковић, Старо лице Ивањице: Ивањица са старих разгледница (Београд: Г. Ж. Луковић, 1990); Бранко Васиљевић, Београд: сто година на илустрованим дописницама (Београд: Б. Васиљевић: Editions francophiles, 1996); Јелена Боровић Димић и Благоје Димић, Врњачка Бања на старим разгледницама (Врњачка Бања: Културни центар, Завичајни музеј – Замак културе, 2003); Бранибор Дебелковић, Стара српска фотографија (Београд: Народна библиотека Србије, 2005); Нада Радовановић и Соња Бокун Ђинић, прир., На разгледници траг (Шабац: Библиотека шабачка, 2005); Милана Веиновић, Панчево на старим разгледницама 1891–1941 (Панчево: Принт арт: Завод за заштиту споменика културе, 2007); Снежана Видић и Драган Видић, Поздрав из Београда (Београд: Атеље Видић, 2008); Јелена Пераћ: Разгледнице у Србији 1895–1914 (Београд: Музеј примењене уметности, 2009); Славица Кривокућа и Марија Чупић: Ниш и Нишлије на фотографијама и разгледницама 1878–1944 (Ниш: С. Кривокућа: М. Чупић, 2015). Међу бројним чланцима из ове области, информативношћу се издвајају: Жељко Шкаламера, „Београдске разгледнице 1896–1941: прилог познавању сликовних извора за историју Београда XX века“, Годишњак града Београда, 30 (1983): 113–148; Драган Драшковић, „Фотографије и разгледнице у Народном музеју Краљеву“, Наша прошлост, 6 (2007): 33–71, Зденка Радовановић, „Архитектонске грађевине Чачка на старим разгледницама“, Зборник радова Народне музеја, 34 (2004): 107–129; Зденка Радовановић, „Читање и тумачење амбијенталних приказа Чачка са старих фотографија и разгледница“, Зборник радова Народне музеја, 33 (2003): 71–88.
  - 5 Јелена Пераћ, Разгледнице у Србији 1895–1914 (Београд: Музеј примењене уметности, 2009), 7.
  - 6 Филокартија (од грчке речи „φιλέω“ – волим и француске „carte“ – дописница) је област која се бави истраживањем, прикупљањем и систематизацијом разгледница. У Русији постоји истоимени часопис који се аналитички бави овим темама: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%8F> (преузето 8. 9. 2017).

тиологије (од грчких речи $\delta\epsilon\lambda\tau\acute{\iota}\omicron\nu$ и $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$)⁷, релативно младе дисциплине која се бави разгледницом као музејским и колекционарским предметом, још увек није сасвим прецизно и аргументовано расветљен. Одређени број истраживача сматра да је ово средство писане комуникације настало независно од других врста отворених поштанских поштиљки и да је „развојни пут разгледнице старији од ове друге врсте отворених писама а у најбољем случају иду упоредо с њом. Заступници тога мишљења обично наводе да су неке врсте разгледница, оне које су се употребљавале за пригодне поздраве и честитке, биле у употреби већ 1777“.⁸ Ипак, у литератури се најчешће наводи податак да је прва разгледница настала одмах након дописне карте: „...кад је, наиме једном уведена поштанска дописница, требало је учинити само незнатан корак – додати цртеж или слику – па да од ње настане данашња разгледница“.⁹ Бројни аутори наводе да је илустрована дописна карта настала у Немачкој, за време Пруско-француског рата 1870. године, док одређени број познавалаца заступа становиште да су прве разгледнице настале у Француској поводом Париске изложбе.¹⁰ У радовима на српском језику, а све чешће и у иностраној литератури, појава разгледнице везује се за име Петра Манојловића (Србобран, 1843 – Београд, 1928), геодетског поручника, картографа и публицисте.¹¹ На основу дугогодишњег истраживања, Мирко Вернер, колекционар из Сенте, утврдио је да је Манојловић „искористио мотив са насловне стране новосадског сатиричног листа Змај из 1870. године, и уз централни мотив змаја, у позадини је илустровао Босфор са симболима Азије и Европе, насликавши ведуте Москве са њеним куполама и Цариграда са минарама. На великом простору по средини разгледнице налази се и пароброд Србија“.¹² Разгледница је одштампана техником бакрореза у типографији Рудолфа фон Валдхајма и објављена у српском шаљивом листу *Змај*¹³ из 19. века, по коме је његов покретач и уредник, песник Јован Јовановић Змај, добио надимак. Манојловић, који се спомиње напоредо са именима Немаца и Француза који се сматрају творцима разгледница према тамошњој делтиолошкој литератури, ову поштиљку упутио је 19. маја 1871. године свом стрицу Димитрију, адвокату из Сомбора. Прва послата разгледница на српском језику враћена је поштиљаоцу, јер је прималац одбио да је преузме, страхујући да ће имати политичких последица због идеје панславизма која је, на необично

7 <http://www.jewelspostcards.com/del.htm> (преузето 28. 8. 2017).

8 Predović, „Razglednice kao bibliotečni materijal“: 111.

9 Predović, „Razglednice kao bibliotečni materijal“: 112.

10 Жељко Шкаламера, „Београдске разгледнице 1896–1941: прилог познавању сликовних извора за историју Београда XX века“, *Годишњак града Београда*, 30 (1983): 113.

11 Т. [Татјана] Пивнички Дринић, „Манојловић, Петар Н.“, у *Српски биографски речник*, ур. Чедомир Попов, књ. 5: Кв – Мао (Нови Сад: Матица српска, 2011), 845.

12 Снежана Видић и Драган Видић, *Поздрав из Београда*, књ. 1 (Београд: Атеље Видић, 2008), 8.

13 Милица Кисић и Бранка Булатовић, *Српска штампа: 1769–1995* (Београд: Медија центар, 1996), 66.

пошиљци без омота, била јасно исказана. Ова разгледница је, према наводи-ма Милана Војновића, хроничара Сомбора, првог града у који је једна оваква илустрована карта стигла, пронађена 1964. године и као изузетан раритет још увек изазива живо интересовање на свим филателистичким изложбама на којима се показује.¹⁴

Истраживачи који су се посвећено и са ентузијазмом бавили српском делги-ологијом, након појаве првих разгледница са београдским мотивима које су у серијама подунавских градова штампане у иностранству, истичу значај се-рије хромолиитографских разгледница српске престонице које је 1896. године издала књижара Велимира Валожића (1814, Лајтомисл, Чешка – 1887, Бео-град), којом је у то време руководио његов син Милош (1853, Београд – Земун, 1909). Већина историчара која се бавила разгледницом као предметом свог истраживања сматра да је овом колекцијом, чије су прве примерке Снежа-на и Драган Вицић датирали 1895. годином¹⁵, започета продукција српских разгледница које ће већ у наредним деценијама доживети своје златно доба. Нови вид писане комуникације прихваћен је са великим интересовањем, јер је популарност разгледнице била уско повезана са ширењем друштвених, а посебно географских граница и, крајем 19. века, могућношћу да се путује захваљујући веома брзом развоју пруга. Уз помоћ разгледница, отворила се могућност да се прате путовања на која се отиснуо човек,¹⁶ па су преду-зимљиви књижари, штампари, власници ситничарница и трговци различитом робом у штампању и продаји новог, све популарнијег средства масовне комуникације, видели могућност за релативно лаку зараду. Разгледнице су се могле купити на најразличитијим местима, на железничким станицама, у библиотекама, хотелима, ресторанима и др.¹⁷ – истиче Весна Душковић у каталогу изложбе *Ми смо здраво што и вама желимо*, у издању Народног музеја из Крушевца. И на српском тржишту, по угледу на иностране илустроване поштанске карте, појавиле су се разгледнице чија је предња страна (аверс) била графички обликована на различите начине, док је искључиво за адресу примаоца била предвиђена читава полећина (реверс). Држава је димензије и форму разгледнице настојала да уреди законском регулативом, а сваки издавач је, према властитом нахођењу и укусу, обликовао аверсну страну, па је временом илустрација потпуно потиснула текст са предње стране. Како је конкуренција на тржишту бивала све јача, издавачи разгледница су настојали да придобију купце визуелно унапребујући своју продукцију: штампали су разгледнице на различитој подлози, опремали их привлачним оквирима и духовитим порукама. Еволуцију изгледа илустроване карте, различите технолозије њене израде и прецизну хронологију поштанских прописа којима

14 Милан Војновић, Сомбор: илустрована хроника (Сомбор: Инес, 1999), 113.

15 Вицић, Поздрав из Београда, 35.

16 М. В. Самбур, „Почтовая открытка как источник информации по истории и культуре“, Вестник МГУКИ, 54 (2013): 67.

17 Ромелић, Душковић и Лукић, Ми смо здраво што и вама желимо, 40–41.

је српска држава унифицирала њихов изглед, прегледно је изложио историчар Жељко Шкаламера у веома студиозном тексту **Београдске разгледнице**¹⁸. Проучавао је ову врсту визуелне грађе са мотивима српске престонице, публиковану од краја 19. века до почетка Другог светског рата, после кога популарност овог медија постепено почиње да опада.

РАЗГЛЕДНИЦА КАО БИБЛИОТЕЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Поред значајних приватних колекција и ретроспективно формираних музејских збирки на основу којих су досадашња истраживања вршена, важан предуслов за израду јединствене библиографије српских разгледница јесу добро вођене и обрађене збирке разгледница у библиотечким фондовима. Као важан датум за почетак прикупљања разгледница у библиотекама Србије, Дејан Вукићевић у књизи *Завичајни фондови* означава 22. април 1946. када је донесена *Уредба о обавезном достављању штампаних ствари*. Оне су тада стекле право да и службено уђу у библиотеке.¹⁹ Оснивањем завичајних фондова, разгледница је као облик сликовне грађе добила своје место и у јавним библиотекама. Богате фондове ове врсте грађе, осим Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске, имају и бројне библиотеке широм Србије у којима се формиране збирке разгледница углавном односе на територију којој библиотека припада и представљају важан сегмент некњижне грађе у завичајним фондовима. Систематско прикупљање, обрада, заштита и посао на обезбеђивању њихове универзалне доступности, у складу је са улогом завичајних фондова, који представљају дислоциране, локалне делове националног фонда и истински су једина његова природна заштита и евентуална резерва за његову потпуност.²⁰ Преваасходно због своје визуелне природе и некњижне форме, као и због проблема при атрибуцији и датирању, разгледнице су захтевале другачији приступ у погледу одабира, начина смештања и коришћења у односу на књигу као најчешћу грађу са којом су библиотекари до тада радили. Малобројни радови који су садржали предлоге за обраду, смештај и чување разгледница непосредно проистекли из праксе, какви су текстови Драгутина Никчевића²¹, Вере Предовић²² и бројних других аутора, нису могли да надоместе недостатак прецизнијих упутстава. Превод *Међународног стандардног библиографског описа за некњижну*

18 Шкаламера, „Београдске разгледнице 1896–1941: прилог познавању сликовних извора за историју Београда XX века”: 118.

19 Дејан Вукићевић, *Завичајни фондови* (Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”, 2011), 84.

20 Десанка Стаматовић, „Завичајни фондови данас”, у *Стање и перспективе развоја завичајних фондова, уредник Даница Оташевић* (Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, 2004), 11.

21 Драгутин Никчевић, „Прилог обради разгледница”, *Библиотекар*, 14, 3 (1962): 226–229.

22 Predović, „Razglednice kao bibliotečni materijal”: 111–126.

грађу ISBD(NBM) објављен је тек 2006. године, а ни данас не постоји одговарајуће методско упутство за обраду и чување сликовне грађе. Иако је, од тренутка када је разгледница постала легитимни део библиотечког фонда, протекло више од шест деценија, резултати ни данас нису задовољавајући. Разгледнице које се чувају у библиотекама нису у потпуности каталогизоване нити доступне истраживачима. Проблеми библиографске обраде разгледница актуелизовани су у време када је у библиотекама започет процес дигитализације. Мада су разгледнице најчешће биле први дигитализовани облик грађе у бројним установама, недоумице проистекле из непостојања јединственог извора података за идентификацију јединице и њену библиографску обраду нису ни данас сасвим разјашњене. Рад на каталогизацији разгледница, осим библиографског искуства, захтева широк опсег различитих знања каталогизатора, посвећеност и детаљност у приступу послу, јер једино се на тај начин макар делимично могу превазићи бројни проблеми везани за одређивање ауторства и датирање издања које би знатно олакшало *постојање нормативне базе издавача и штампара*²³. Изузетна ерудиција и низ специјализованих знања нужан су услов за подробну садржинску обраду, при којој каталогизатори морају, на основу постојећег искуства, предвидети евентуалне захтеве корисника и узети их у обзир приликом предметне обраде грађе.

Ипак, захваљујући преводу *Међународног стандарда библиографског описа за неknјижну грађу ISBD(NBM)*²⁴, низу веома информативних радова који се баве библиографском обрадом сликовне грађе²⁵ као и укључивањем библиотека у узајамни каталог, рад на каталогизацији је умногоме олакшан. Израда и усвајање методског упутства за библиографску обраду сликовне грађе²⁶ представљале би нужан предуслов за реализацију веома захтевног задатка, који би за циљ имао употпуњавање података о разгледницама у узајамном каталогу. Овим би била створена солидна основа за систематизацију и израду опсежне библиографије ове врсте грађе. Обим тог библиографског пописа тешко је и претпоставити, па и истакнути колекционари, картофили

23 Маша Милорадовић, „Разгледнице и фотографије у библиотеци – обрада сликовне библиотечке грађе према стандардима и проблеми у практичном раду са освртом на поједина подручја описа”, Библиотекарство Српске, 5, 5 (2014): 85-91.

24 ISBD (NBM): Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2006).

25 Јасмина Трифунац, „Примена ISBD (NBM) стандарда у Народној библиотеци Србије”, Библиотекарство Српске, 5, 5 (2014): 47-60; Славен Попара, „Три корака до методског упутства за библиографску обраду сликовне грађе”, Библиотекарство Српске, 5, 5 (2014): 61-84; Маша Милорадовић, „Разгледнице и фотографије у библиотеци – обрада сликовне библиотечке грађе према стандардима и проблеми у практичном раду са освртом на поједина подручја описа”, Библиотекарство Српске, 5, 5 (2014): 85-100.

26 При уједначавању уноса елемената у библиографски опис јединице које су спровели библиотекарски из Посебних фондова Народне библиотеке Србије са колегама из Посебних збирки Библиотеке Матице Српске, уместо термина графичка и визуелна грађа који су спорадично коришћени као општа ознака грађе, усвојен је термин сликовна грађа. В. Попара, „Три корака до методског упутства за библиографску обраду сликовне грађе”: 64-65.

и познаваоци разгледница нуде само хипотезе. Бранко Васиљевић у својој књизи *Београд: сто година на илустрованим дописницама* указује како би издање посвећено илустрованим дописницама које се односе само на Београд, „садржало четири до десет хиљада разгледница“²⁷, док Шкаламера, на основу пописа од преко осамдесет домаћих и страних издавача и евиденције у институцијама културе у које је имао увид, указује да би библиографија београдских разгледница требало „да обухвати најмање 3.500 разгледница“.²⁸ Неизоставан извор података за историју и библиографију ове грађе представља драгоцену збирку разгледница, део Библиотеке целине Јована Давидовића, која се у поседу Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку налази од 31. октобра 1979. године.

ЗБИРКА РАЗГЛЕДНИЦА У БИБЛИОТЕЦИ ЦЕЛИНИ ЈОВАНА ДАВИДОВИЋА

Библиотека целина Јована Давидовића, која се, захваљујући добротинству потомака овог посвећеног библиофила, колекционара и картофила, у чачанској Библиотеци налази већ готово четири деценије, крајем 2013. године сврстана је међу двадесет легата и библиотека целина које су одлуком Управног одбора Народне библиотеке Србије добиле статус старе и ретке библиотечке грађе од великог значаја²⁹.

Разноврсна и вредна грађа која чини ову библиотеку целину (монографске и серијске публикације објављене претежно до половине 20. века, као и изузетно вредна колекција некњижне грађе, пре свега разгледница и дописних карата) сведочи о бројним интересовањима колекционара Јована Давидовића. Његова лична библиотека, коју су наследници даровали чачанској библиотеци, веома јасно указује на посебна занимања овог библиофила за монографске и серијске публикације из појединих области људског знања (књижевности, религије, историје, филозофије и, нарочито, филологије), а збирка од 3.354 јединице коју је, уз помоћ мреже колекционара, великим трудом деценијама сакупљао, потврђује како је и картофилија за Давидовића била много више од хобија. О његовој својеврсној мисији да сачува драгоцену благо штампано углавном пре Другог светског рата није остало много писаних трагова, али увидом у садржај колекције коју је формирао јасно је да су и

27 Бранко Васиљевић, *Београд: сто година на илустрованим дописницама: 1896–1996* (Београд: Б. Васиљевић: Editions francophiles, 1996), 7.

28 Шкаламера, „Београдске разгледнице 1896–1941: прилог познавању сликовних извора за историју Београда XX века“: 132.

29 На седници одржаној 26. децембра 2013. године, Управни одбор Народне библиотеке Србије донео је *Одлуку о утврђивању старе и ретке библиотечке грађе за културно добро од великог значаја* у чијем прилогу се налази *Листа старе и ретке библиотечке грађе од великог значаја*. Ова одлука је публикована у *Службеном гласнику Републике Србије*, бр. 2/2014.

његова библиографска пажња и картофилско интересовање били усмерени на грађу чији се мотиви поклапају са темама које су га занимале као страсног читаоца и истраживача прошлости.

Разгледнице из колекције Јована Давидовића

ДОПИСНЕ КАРТЕ

Као посебан сегмент своје делтиолошке колекције, Јован Давидовић је издвојио у филателистички албум четрдесет примерака различитих дописних карата које представљају хронологију развоја овог вида комуникације, почев од најстаријих, које је Пошта Србије увела у поштански промет 1. јула 1873. године³⁰ са натписом *Саобраћајна карта*, четири године после увођења у саобраћај прве дописне карте у свету. Ово службено средство комуникације имало је тзв. франкирану, односно одштапану вредност и напомену: *На овој страни само ће се адрес стављати*. Давидовић је прикупио и различита издања осам година касније уведених дописних карата: отворене и затворене дописне карте различитих вредности које су важиле у одређеним периодима српске историје; колорисане дописне карте српских ратника у издању Пошта српских армија; војничке дописне карте Краљевине Србије; различите варијанате отворених карата са ознаком појединих делова Краљевине СХС. Међу дописним картама које је прикупио и сачувао овај колекционар, налазе се и: дописница Црне Горе у вредности од 10 пара са ликом краља Николе, дописница у вредности од 1 куне која је била у оптицају у Независној Држави Хрватској, као и дописница са латиничном назнаком Војна управа Југословенске армије за Јул. Крајину, Истру, Ријеку и Слов. Приморје у вред-

³⁰ Пераћ, Разгледнице у Србији 1895–1914, стр. 11.

ности од 3 лире. Ниједан од ових примерака не садржи текст нити је био у поштанском промету.

ТОПОГРАФСКЕ РАЗГЛЕДНИЦЕ

Сва остала делтиолошка грађа у чачанску Библиотеку стигла је несистематизована. Процесу њихове каталогизације који је у току и који ће додатно расветлити садржај и бројне могућности које истраживачима и библиографима који се баве реконструкцијом штампарско-издавачке делатности одређених средина у Србији, па чак и иностранству, претходио је сложен и веома дуготрајан процес тематског разврставања свих јединица ове, обимом и садржином, значајне колекције. Притом су најпре издвојене топографске разгледнице и поређане у приновљене албуме према азбучном редоследу топонима који су представљани на аверсима. Потпуним уносом у узајамну базу биће могуће прецизно праћење њихове припадности одређеним издавачким целинама и продукцији појединих издавача. На основу досадашњег истраживања, јасно је да највећи део топографских разгледница јужнословенских места представља продукцију од краја 19. до средине 20. века. Производња разгледница је, као и свака друга производња, била условљена остваривањем профита, па је разумљиво што топографске разгледнице представљају „убедљиво најбројнију групу разгледница у раздобљу 1895–1914“³¹, како тврди Јелена Пераћ. На основу Давидовићеве збирке неупитна је и тврдња да су ове разгледнице најзаступљеније и у продукцији следећег раздобља.

На овој аутентичној сликовној грађи, забележен је, уз важна архитектонска здања и природне лепоте, ведуте и живописне амбијенте, читав живот народа на јужнословенским просторима у првој половини претходног века. Збирка Јована Давидовића не само да изазива дивљење свакога ко је имао прилику да прегледа албуме у којој се данас чува, већ у посматрачу буди много више од знатижеље. Најбројније су, уз разгледнице на којима су представљене знаменитости српске престонице, оне из Давидовићевог родног Чачка (68), као и прикази већих центара који су захваћени живом индустријализацијом и, наравно, колекције које предочавају лепоте туристичких места. Пажљиви истраживач, на основу њеног богатства и аутентичности, може стећи поуздану слику о унутрашњим променама у развоју приказаних насеља и ишчитати историју приватног живота становника преко 110 јужнословенских места, као што су: Алексинац (11 разгледница), Аранђеловац са Буковичком Бањом (64), Београд (333), Бајина Башта (4), Бања Ковиљача (86), Бања Лука (3), Бања Русанда (1), Бар (2), Бела Паланка (1), Бечej (1), Битољ (1), Бољевац (4), Бор (7), Босански Брод (1), Босилеград (1), Брестовачка Бања (7), Брза Паланка (1), Брус (2), Ваљево (41), Вараждин (1), Варварин (2), Вишеград (2), Владичин Хан (4), Власотинце (8), Врање са Врањском Бањом (38), Врњачка Бања (22),

31 Пераћ, Разгледнице у Србији 1895–1914, стр. 45.

Госпић (6), Горњи Милановац (36), Гуча (3), Гроцка (2), Груза (1), Добој (1), Демир-капија (1), Доњи Милановац (4), Дубровник (21), Ђаково (1), Ђердап (10), Загреб (77), Зајечар (28), Земун (38), Златибор (6), Ивањица (3), Јагодина (20), Јајце (2), Карловац (2), Кикинда (1), Кладово (5), Књажевац (6), Копаоник (1), Корчула (1), Костајница (1), Коцељева (1), Крагујевац и Рача (17), Краљево са околином (43), Крива Паланка (3), Крупањ (1), Крушевац (8), Куршумлија (3), Кучево (2), Лазаревац (3), Лапово (2), Лебане (1), Лесковац (16), Лозница (5), Љубљана (2), Љубовија (2), Мионица (2), Младеновац (10), Мостар (2), Неготин (14), Ниш (63), Сићевачка клисура (8), Нишка Бања (44), Нова Варош (2), Нови Пазар (4), Нови Сад (3), Ново Место (1), Обреновац (13), Овчар Бања (4), Огулин (4), Опатија (1), Параћин (35), Петровац (6), Пирот (22), Пожаревац (4), Прибој (3), Прокупље (7), Пула (1), Рашка (5), Рековац (1), Ријека (1), Рибарска Бања (34), Сарајево (62), Свилајнац (5), Сењски Рудник (1), Скопље (2), Смедерево (29), Смедеревска Паланка (10), Сомбор (2), Сурдулица (4), Топола са околином (35), Трстеник (4), Тузла (2), Ћуприја (14), Ужице (1), Улцињ (1), Урошевац (1), Цетиње (2) и други знаменити локалитети.

Топографске разгледнице Србије углавном су, уз престоничке, производ издавача из мањих средина: књижара, трговаца папирном галантеријом, дуваница, ситничара, власника појединих фабрика или радњи које су уједно рекламирале своју делатност овим путем. У Давидовићевој збирци сачувана је и разгледница на којој је забележен изглед књажевачке Књижаре Илије Ст. Николића и Сина, у чијим изложбама су важно место заузимале управо разгледнице, које је ова фирма издала. Најстарије топографске разгледнице из колекције Јована Давидовића припадају другој серији публикованих као издање Књижаре Велимира Валожића у београдској штампарији Самуила Хоровица. Осим Београда, Валожић је према цртежима познатог ликовног уметника Владислава Тителбаха (Ленешнице, Чешка, 1847 – Београд, 1925) средином 1896. године објавио разгледнице на којима је представљено шеснаест српских вароши. Давидовић је успео да сакупи половину од њих, и то разгледнице на којима су панораме Крагујевца, Књажевца, Пирота, Ниша, Неготина, Крушевца, Ћуприје и Шапца. Поред Тителбаховог цртежа репродукованог у горњем десном углу, на аверсној страни уз типизирани текст (нпр. *Поздрав из Неготина*) наведено је име издавача и штампара. Натписи су богато украшени вишебојним флоралним детаљима. На страни коју ми данас сматрамо аверсом, налазио се према важећем Правилнику за израду дописних карата од стране приватних лица из тог времена³² и невелики простор за писање текста, док је читава полебина била предвиђена за адресу примаоца. На Давидовићевим примерцима из ове серије, година слања са утиснутих жигова се не може лако ишчитати, а најстарији датум исписан рукописом пошиљаоца налази се на разгледници Ниша упућеној Свет. Попадићу у Београд са честиткама за Нову 1897. годину, док је текст

32 Снежана Вицић и Драган Вицић, *Поздрав из Београда*, 10.

на разгледницама послатим из Крагујевца и Пирота датиран 1898. годином. Већина ових разгледница као одредиште има адресе у Будимпешти, али не можемо реконструисати начин на који су се нашле у Давидовићевој збирци. Сам колекционар их је, уз још 52 разгледнице које су настале репродукцијом цртежа и графика чијих аутора нема у наведеним изворима података, издвојио и чувао у засебном албуму, па се тако чувају и данас. У њему се, осим дела Валожићеве колекције, налазе и други недатирани примерци, који су на основу технике штампе и пратећих детаља, настали на прелазу 19. у 20. век. Најзанимљивије су: сивотонирана разгледница Смедерева у издању Књижаре Петра Р. Митровића са графичким приказом Велике и Мале пијаце у флоралним оквирима, послата у децембру 1899. године; разгледница Таковског дворца у издању Франца Падовића, фотографа из Чачка, послата 1905. године; пет разгледница из Неготина (од којих су три колажног типа у издању Д. А. Машића из Неготина, једну као издавач потписује Књижара Јефрема С. Рашића из истог места, а на последњој је податак о издавачу изостао). Веома су добро очувани и примерци са репродукованим црно-белим цртежима значајних здања Ниша у издању тамошње Штампарије Ђорђа Мунца и Јордана Ђ. Крајналије³³, чије се издање разгледнице Врњачке Бање са текстуалним елементима на српском и немачком језику такође налазило у Давидовићевом власништву, као и троделна разгледница архитектуре Зајечара украшена цветним мотивом чијој посебности доприносе и грешке у штампању ћириличних слова. У овом засебном албуму Давидовић је чувао и колорисану разгледницу Пирота у издању Јевте М. Павловића и Компаније, разгледницу Свилајнца у издању Књижаре Петковића и Симоновића из овог места, али и низ топографских разгледница хрватских, словеначких и аустријских туристичких места објављених углавном на немачком или у локалним или бечким штампаријама.

Српске вароши које су се на прелому векова још увек преображавале из касоба у урбане средине, најчешће су представљане на издањима локалних издавача. Тако на пример, разгледнице Алексинца издају управо тамошњи књижари попут Срет. А. Стоиљковића или власници фотографских атељеа (нпр. четвороделну црно-белу разгледницу која представља Алексиначки рудник, издао је Фотографски атеље Мих. Крстића из овог места). Најзаступљеније разгледнице Аранђеловца у Давидовићевој колекцији су издања Рад. Најданивића и Књижаре Милована Јовановића, а Младеновац је представљен на разгледницама у издању књижарских радњи Христофора М. Јованчевића и Јеле Илић из самог места. Из Неготина су се могле послати разгледнице у издању Књижаре Авала, Чедо К. Андрејевића, Милана Милића, док су посетиоци Ниша у свет слали разгледнице које су објавили Петар Динић, Базар

33 Један од првих издавача разгледница у Нишу је био Јордан Ђ. Крајналија, власник дуванцинице у којој су се разгледнице могле купити, в. Славица Кривокућа и Марија Чупић, Ниш и Нишлије на фотографијама и разгледницама: 1878–1944 (Ниш: С. Кривокућа: М. Чупић, 2015), 8.

код Роде, Дуванциница Љубе Младеновића, Јордан Ђ. Краиналија, Књижара Петра М. Аранђеловића, али и чувени београдски издавачи Књижара Рајковића и Ћуковића, Моша Коен, као и Јосип Чакловић из Загреба и тамошње предузеће Отаџбина. Судећи на основу Давидовићеве збирке, разгледнице туристичких места нису објављивали само локални издавачи, јер су се њихови тиражи брже продавали и обезбеђивали бољу зараду. Тако су се, поред локалних издавача разгледница Аранђеловца и Буковичке бање, међу којима је најпродуктивнија била Књижара Аранђеловчанина Милована Јовановића, мотиви лечилишта уз природне лепоте Букуље и околине нашли и на издањима београдских издавача Моше Коена, Књижаре Рајковића и Ћуковића, али и издавача који се сличним пословима бавио у свом месту – Милорада Грујића из Врњаца.

Разгледница пристигла из удаљеног града била је неретко и једина прилика да појединац стекне представу о његовом изгледу. Отуда је значајно настојање издавача да на аверсима што репрезентативније представе место и прикажу његове знаменитости и лепоте. Поред панорамских приказа насељених места, најчешћи мотиви топографских разгледница су централне, неретко и најлепше улице, тргови и паркови које приказују одређени топос у најбољем светлу. У Давидовићевој збирци су бројне разгледнице на којима су представљени симболи Београда, као што су Калемегдан, Славија, Теразије, Топличин венац, Кнез Михаилов венац, Улица краља Александра, Кнез Михајлова, Улица краља Милана, Коларчева, Улица Милоша Великог. По угледу на издаваче који представљају престоничке ведуте, настале су и разгледнице на којима су основни мотиви централне улице или тргови малих вароши, попут Варварина, Власотинца, Грузе, Раче, Крупња, Мионице и других места, која су и на овај начин покушавала да ухвате корак са временом.

Својом документарном вредношћу издвајају се топографске разгледнице на којима су представљена значајна архитектонска здања, при чему су најчешћи мотиви монументалне зграде државне управе. Најзаступљеније међу њима свакако су екстеријери најлепших грађевина Београда, које су издавали Уметничка галерија, Књижара Рајковића и Ћуковића, књижара Код 1001 сорте карата Моше Коена, Дворска књижара Мите Стајића, књижара Исака Калмића Код Срећне руке, Књижара Љубомира Палера. Они су често прештамповали већ објављене фотографије, уносећи у графички изглед разгледнице само минималне измене у односу на претходна издања (нпр. у тону и типографији). Често су на аверсној страни приказиване репрезентативне зграде културно-образовних институција (зграда Универзитета, здања Народне библиотеке и Народног позоришта у Београду, Уметнички павиљон, Свеучилишна књижница, Национално казалиште Краљевине СХС у Загребу, Народно позориште у Нишу), школе, касарне, здравствене институције, бањска лечилишта, мостови, чесме, железничке станице и поште, фабрике (Фабрика стакла и Фабрика штофа В. Теокаревића у Параћину у издању К. Х. Видојковића и Синова), као и угоститељски објекти подигну-

ти широм Балкана, чији су власници каткад били издавачи и финансијери штампања разгледница. На жељу путника да пошаљу разгледницу са фотографијом знаменитости места у које су допутовали, што је представљало не само потребу, већ и својеврстан ритуал, издавачи одговарају публиковањем разгледница на којима су представљени сакрални објекти (црква Св. Стјепана у издању Папирне из Загреба, манастир Суково на разгледници Соломона Ј. Коена из Београда, манастир Студеница на разгледници Јевте М. Павловића, објављеној пре 1902. године, католичка црква у Краљеву и манастир Жича на издањима тамошњег књижара Светозара Живковића, џамија у Сарајеву у издању Леона Финџија, као и тамошња синагога, коју је као мотив за своје издање искористио Ђорђе Грузинцев), затим и споменици подигнути у част значајних појединаца и у спомен на борце за слободу из различитих епоха (нпр. Гроб незнаног јунака на Авали у издању београдске Уметничке галерије, Јелачићев споменик у Загребу у издању Јосипа Датлера, Споменик изгинулим Јагодинцима Књижаре Љубише М. Младеновића, Споменик изгинулим борцима подигнут у Кладову на разгледници Петра Николића, Споменик косовским јунацима у Крушевцу на разгледницама у издању Рајковића и Ћуковића и загребачке Отаџбине).

РАЗГЛЕДНИЦЕ СА ОСТАЛИМ МОТИВИМА

Уз разгледнице насељених места, у Давидовићевој колекцији налазе се читави албуми разгледница, дописних карата и честитки на чијој аверсној страни су различити мотиви. Библиотекари пред којима је важан и немали посао каталогизације и потпуне дигитализације ове врсте некњижне грађе, разврстали су их на више тематских целина.

Разгледнице са сценама и догађајима приказују различите садржаје из свакодневног живота попут приказа пијачних дана у градовима, обележавања Божића или неког другог празника, вожње чамцем на реци, прелетања цепенца преко Београда, али и значајни догађаји на државном нивоу (обраћање државника народу, крунисање краљева, прославе поводом венчања чланова краљевске породице или приликом рођења деце, њихове посете местима или градовима које би окупиле велики број људи, жалосне поворке након њихове смрти, ратне сцене или прикази спровода турских заробљеника кроз улице Београда).

Портретне разгледнице приказују ликове знаменитих историјских личности (владара, државника, политичара, истакнутих чланова друштвених покрета, филозофа, глумца, књижевника и композитора). Ова група је изузетно интересантна и богата, па самим тим представља изазов како за озбиљне истраживаче, тако и за радознале људе свих профила образовања који желе да прошире своје знање из разних области. Један од сегмената овог обимног и за истраживање неисцрпног визуелног извора су разгледнице које

представљају чланове двеју српских краљевских династија на заласку 19. и почетком 20. века. Нешто је мањи број јединица које се односе на династију Обреновића, што је и разумљиво јер је било теже доћи до њих у време када је Давидовић отпочео свој колекционарски посао. Најстарије дописне карте са ликовима кнеза Михаила и краља Милана Обреновића су издања Вилхелма Герке из Београда. Кроз разгледнице српских издавача (Драгутин Франкл из Земуна, Уредништво Витез, Штампарија Ђорђа Мунца у Нишу, Штампарија Милоша Грабовачког у Београду, Књижара Рајковића и Ђуковића), величање династије Обреновић се наставља приказивањем младог краља Александра и краљице Драге све до њихове смрти 1903. године. Призоре везане за тај трагични догађај бележе издавачи из иностранства, тачније из Букурешта, Будимпеште и Цириха. Честе су и разгледнице са више портретних мотива на којима је приказано неколико владара из династије Обреновића. Карађорђевићи су приказани на преко сто разгледница, а уз богату литературу и колекцију фотографија у Давидовићевој библиотеци, можемо закључити да је колекционар гајио посебно интересовање за ову владарску породицу. Популаризација и успон разгледница као библиотечке грађе поклапају се са доласком краља Петра I на престо, тако да су сви већи издавачи (Књижара Моше Коена, Књижара Геце Кона, Књижара Томе Јовановића и Вујића, Књижара Рајковића и Ђуковића, Фото-атеље Владе Бенчића, Трговина Маричића и Јанковића) пратили кретања и значајне догађаје из живота Карађорђевића, а онда их на овај начин трајно документовали. У оквиру портретних разгледница издвајамо још једну подгрупу у коју су сврстане оне са ликовима значајних стваралаца из света филма, позоришта, музике и књижевности не само из Србије, већ и из других делова света. Споменућемо само неке од њих: Добрица Милутиновић, Витомир Богић, драмски уметници, Светислав Иван Петровић, српски глумац који је својим филмским улогама стекао светску популарност, Нита Налди, Ферн Андра, Чарлс Мортон, Телма Год, Лилијан Хол Дејвис, звезде водвиља и немих филмова, Милица Стојадиновић Српкиња, Војислав Ј. Илић, Стеван Сремац, Алекса Шантић, Лазар Костић, књижевници, као и композитори Шуберт, Бетовен, Дворжак, домаћи и страни политичари и чланови соколског покрета. Овај сегмент збирке верно оживљава дух времена, али и пружа увид у Давидовићеву информисаност, интересовања и образовање.

Следећу целину чине *рекламне разгледнице* на којима су штампани пропагандни садржаји, попут политичких порука, најаве разних програма, наступа и значајних догађаја, као и рекламе одређених предузећа и њихових производа. Давидовић је прикупио и изванредан број празничних честитки. Иако су малобројне, оне се издвајају по својој естетској вредности.

Репродукције познатих уметничких дела и плаката су биле идеална основа за израду разгледница. Најчешће репродуковане слике уметника са наших простора су дела Тодора Швракића, Влаха Буковца, Ђуре Јакшића и Отона Ивековића. Серије разгледница са репродукцијама најдрагоценијих светских

уметничких дела штампане су у Немачкој, Италији и Аустрији. По лепоти и квалитету се издвајају издања дрезденског издавача Stengel & Co које добри познаваоци сврставају међу најквалитетније разгледнице произведене у 20. веку.

Јединице из Давидовићево збирке које нису могле бити строго сврстане у неку од претходних група (народне ношње, умањене насловне стране, заставе, представе соколског покрета, нотни записи чувених песама с почетка 20. века, шаре и мустре за вез из различитих делова Србије, као и други тематски разноврсни шаљиви цртежи) при разврставању су смештене у групу *разгледница са различитим мотивима и сликовним садржајима*. Њихова места издања углавном су везана за мотиве који су на њима представљени, али у Давидовићевој колекцији су бројни примерци разгледница које припадају одређеним тематским серијама издавачких кућа из већих јужнословенских центара.

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА РАЗГЛЕДНИЦА

У току каталожке обраде збирке разгледница Јована Давидовића у узајамном каталогу COBIB.SR, у поље 856 каталожког записа, за сваку обрађену јединицу унет је линк који корисника води ка њеном електронском облику у дигиталној библиотеци. Планирано је да на овај начин буде обрађена те адекватно заштићена читава збирка разгледница Јована Давидовића. Већ постојеће занимање за ову збирку, потврђује мисао Џорџа Вотсона Кола (George Watson Cole), америчког делтиолога, да „ниједан штампани материјал није тако универзалан као разгледница“³⁴.

Дигитализација ове збирке некњижне грађе своје корене има у почецима рада Градске библиотеке у Чачку на пољу дигитализације библиотечке грађе и извора у својим фондovima.³⁵ Још 2006. године започети су пројекти мањег обима дигитализације разгледница и фотографија, нарочито из библиотеке целине Јована Давидовића. Након консултација са стручњацима Народне библиотеке Србије, који су поред упутстава око формата за чување дигиталних копија дали и веома практичан савет да се, за почетак, рад на дигитализацији ограничи на мању или омеђену целину, донет је избор да се дигитализује албум фотографија и разгледница старог Чачка и Моравичког округа са 112 изабраних јединица из фонда Библиотеке целине Јована Давидовића.³⁶ Намера чачанских библиотекара била је да се пре свега промовише ова вредна целина, у великој мери непозната широј јавности, као

34 Jennifer Henderson, „George Watson Cole: A Man, His Postcards, and the American Antiquarian Society“, *Postcards in the Library: Invaluable Visual Resources*, Norman D. Stevens, ed. (New York: Haworth Press, 1995), 174.

35 Богдан Трифуновић, „Дигитализација завичајне грађе у Градској библиотеци ‘Владислав Петковић Дис’ у Чачку: дигитализација „Чачанског гласа“ (1932–1935)“, *Глас библиотеке* 14/2007, Чачак, 32–38.

36 Трифуновић, „Дигитализација завичајне грађе...“, 33–34.

и да се омогући интензивније коришћење дигитализоване грађе у будућим пројектима, као што су штампана издања Библиотеке, будући веб-сајт Дигитална библиотека Чачка³⁷, Завичајне колекције³⁸, итд. Скенирање албума поставило је основе за наредних десет година рада Центра за дигитализацију Градске библиотеке Чачак за дигитализацију некњижне грађе као што су разгледнице. Технички детаљи подразумевају минималну резолуцију од 300 тачака по инчу за главну или архивску копију, која се чува у TIFF формату, док се за потребе приказа на интернету користи JPG. Софтверске интервенције на дигиталном документу су минималне и своде се на опсецање или исправљање искривљености приказа, никако на „дотеривање“ боја или ретуширање, пошто је намера да се сачува аутентичан приказ оригинала. Ово је минимум техничких спецификација, које су и данас важеће у дигитализацији завичајне баштине.

Дигитализација разгледница у 2006. и 2007. години у одређеној мери условила је каталожску обраду тог фонда, с обзиром на то да је грађа до тада била каталожски необрађена, само инвентарисана. У пракси се јавио проблем описа дигитализованих докумената без каталожског записа на основу кога би се могли креирати метаподаци. Потоњом каталожском обрадом разгледница у фонду Библиотеке целине Јована Давидовића у програму COBISS извршено је повезивање каталожског записа са дигиталном копијом, преко поља 856, уносом URL адресе дигиталне копије. Овај посао урађен је након 2010. године, у време када је већ престао да постоји .yu интернет домен који је Библиотека у Чачку користила за своју званичну веб-адресу, али та промена није утицала на видљивост и доступност дигитализованих разгледница. Преко система COBISS корисници OPAC-а имају увид да ли је одређена грађа доступна у електронском облику за преузимање на њихове уређаје.

До краја 2007. године скенирано је више стотина разгледница из фонда Библиотеке целине Јована Давидовића, упоредо са фотографијама из Завичајног одељења,³⁹ да би у наредних неколико година тај број премашио 3.000 само за разгледнице, а и даље се повећава. У плану је интензивирање постављања на веб ове колекције, пошто је само њен мањи део тренутно објављен на тај начин. Такође се разматра и објављивање дигиталног каталога разгледница места и градова Југославије, с обзиром на то да је Јован Давидовић посебну пажњу посвећивао набавци топографских и разгледница места, које су и најбројније у збирци. По обављању овог дугорочног и захтевног посла, повећаном видљивошћу у електронском каталогу и универзалном доступношћу ове раритетне библиотечке грађе у електронском облику, отвара се обиље могућности за њено истраживање, публиковање и сарадњу чачанске Библиотеке са институцијама из читавог региона.

37 http://www.cacak-dis.rs/dig_bibl/index.html (приступљено 12. 11. 2017).

38 <http://www.cacak-dis.rs/zavicajne-kolekcije/> (приступљено 12. 11. 2017).

39 Богдан Трифуновић, нав. дело, 38.

Литература

1. Васиљевић, Бранко. Београд: сто година на илустрованим дописницама: 1896–1996. Београд: Б. Васиљевић: Editions francorhiles, 1996.
2. Вицић, Снежана и Драган Вицић. Поздрав из Београда, књ. 1. Београд: Атеље Вицић, 2008.
3. Војновић, Милан. Сомбор: илустрована хроника. Сомбор: Ines, 1999.
4. Вукићевић, Дејан. Завичајни фондови. Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”, 2011.
5. Ђуровић, Арсен. „Поштански, телеграфски и телефонски саобраћај у Србији крајем XIX и почетком XX века”. У Писмо: зборник радова, уредник Радош Љушић. Београд : Удружење за српску повесницу, 2001.
6. ISBD (NBM) : Међународни стандардни библиографски опис неknjižне грађе. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2006.
7. Кисић, Милица и Булатовић, Бранка: Српска штампа: 1769–1995. Београд : Медија центар, 1996.
8. Кривокућа, Славица и Марија Чупић. Ниш и Нишлије на фотографијама и разгледницама: 1878-1944. Ниш: С. Кривокућа: М. Чупић, 2015.
9. Милановић, Милашин, гл. и одг. ур. Сто педесет година пошта, телеграфа и телефона у Србији. Београд: Јавно предузеће ПТТ саобраћаја „Србија”, 1990.
10. Милорадовић, Маша. „Разгледнице и фотографије у библиотеци – обрада сликовне библиотечке грађе према стандардима и проблеми у практичном раду са освртом на поједина подручја описа”. Библиотекарство Српске, 5, 5 (2014): 85-91.
11. Никчевић, Драгутин. „Прилог обради разгледница”. Библиотекар, 14, 3 (1962): 226–229.
12. Пераћ, Јелена. Разгледнице у Србији 1895–1914. Београд: Музеј примењене уметности, 2009.
13. Predović, Vera. „Razglednice kao bibliotečni materijal”. Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 14, 1-2 (1983): 111–121.
14. Ромелић, Живка, Весна Душковић и Мирјана Лукић. Ми смо здраво што и вама желимо. Крушевац: Народни музеј, 2006.
15. Самбур, М. В. „Почтова откритка как источник информации по истории и культуре”. Вестник МГУКИ, бр. 54 (июль–август 2013): 65–69.
16. Стаматовић, Десанка, „Завичајни фондови данас”. У Стање и перспективе развоја завичајних фондова, уредник Даница Оташевић, 11–23. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, 2004.
17. Стојменовић, Драган, „Збирка разгледница Завичајног одељења Народне библиотеке Бор”. Бележница, 9, 16 (2007): 67–71.
18. Пивнички Дринић, Т. [Татјана], „Манојловић, Петар Н.”. У: Српски биографски

речник, књ. 5: Кв –Мао, уредник Чедомир Попов. Нови Сад : Матица српска, 2011.

19. Попара, Славен: „Три корака до методског упутства за библиографску обраде сликовне грађе”, Библиотекарство Српске, 5, 5 (2014): 61–84.

20. Трифунац, Јасмина. „Примена ISBD (NBM) стандарда у Народној библиотеци Србије”, Библиотекарство Српске, 5, 5 (2014): 47–60.

21. Трифуновић, Богдан. „Дигитализација завичајне грађе у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис“ у Чачку: дигитализација „Чачанског гласа“ (1932–1935)”, Глас библиотеке 14/2007, Чачак, 27–48.

22. Henderson, Jennifer. „George Watson Cole: A Man, His Postcards, and the American Antiquarian Society”. U Postcards in the Library: Invaluable Visual Resources, editor Norman D. Stevens. New York: Haworth Press, 1995.

23. Шкаламера, Жељко. „Београдске разгледнице 1896–1941: прилог познавању сликовних извора за историју Београда XX века.” Годишњак града Београда, књ. 30 (1983): 113–148.

Summary

Postcards at the Jovan Davidović Memorial Library

The Memorial Library of Jovan Davidović, whose owner had been the Public library “Vladislav Petković Dis” in Čačak for almost four decades, was declared a cultural heritage of great significance in 2013. What contributed to that was a remarkably rich, valuable and thematically miscellaneous collection of postcards, correspondence cards and greeting cards that Davidović (1925–1977), a polyglot, bibliophile, deltiophile, had been collecting with the utmost care and knowledge for decades. It includes 3,354 units of this kind of non-book material that the librarians classified into several thematic groups according to the motifs on the obverse sides: distinguished historical figures, statesmen, artists, representatives of the European dynasties, members of various social movements, significant events from the past, artwork reproductions etc. The most represented among them are topographic postcards printed in the end of the 19th and first half of the 20th century. Today, the postcards provide great value due to being authentic visual historical sources for researching the cultural past of more than 130 communities and tourist sites all over the former Yugoslavia.

The introductory section of the article outlines the theoretical framework of the notion and importance of postcards as library materials and provides its short history. Furthermore, an emphasis is placed upon the general significance of postcards, namely photographs as a historical resource. Through examples of this extraordinary collection, the paper deals with the physical processing and cataloging of postcards based on the general ISBD(NBM) standard, its subject and professional classification in the cooperative bibliographic/catalog database COBIB.SR and placement, preservation and digitization as a means of protection and presentation of this segment of cultural heritage. Increased visibility in the online catalog and universal availability of this rare library material in electronic form offer an abundance of possibilities for its publishing as well as the cooperation of the Čačak Library with other institutions from the whole region.

Keywords: postcard, memorial library, cataloging, digitization, publishing